

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
ÂŞIK VEYSEL HATIRASINA
GELENEK VE EDEBİYAT ÖZEL SAYISI
YIL 9, EKİM 2023

Umut KARACAR

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Öğrencisi
Van/TÜRKİYE
umut.karacar@gmail.com
ORCID

**KARACAOĞLAN VE YUNUS
EMRE ŞİİRLERİNDE
RENKLERİN KULLANIMI
ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR
İNCELEME**

A COMPARATIVE STUDY ON THE
USE OF COLOURS IN
KARACAOĞLAN AND YUNUS
EMRE POEMS

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 0306.2023	Received Date: 0306.2023
Kabul Tarihi: 19.08.2023	Accepted Date: 19.08.2023
Yayımlanma Tarihi: 01.10.2023	Date Published: 01.10.2023

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Karacar, Umut, "Karacaoğlan ve Yunus Emre Şiirlerinde Renklerin Kullanımı Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Âşık Veysel Hatırasına Gelenek ve Edebiyat Özel Sayısı, Ekim 2023, s. 409-430.

Karacar, Umut, "A Comparative Study on the Use of Colours in Karacaoğlan and Yunus Emre Poems", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Tradition and Literature Special Issue in Memory of Âşık Veysel, September 2023, p. 409-430.

10.28981/hikmet.1309380

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
ÂŞIK VEYSEL HATIRASINA
GELENEK VE EDEBİYAT ÖZEL SAYISI
YIL 9, EKİM 2023

Umut KARACAR

**KARACAOĞLAN VE YUNUS EMRE ŞİİRLERİNDE RENKLERİN KULLANIMI
ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR İNCELEME**

A COMPARATIVE STUDY ON THE USE OF COLOURS IN KARACAOĞLAN AND
YUNUS EMRE POEMS

ÖZ

İnsanlar tarih boyunca renklerin ve bu renklerin taşıdığı anlamların üzerinde durmuşlardır. Renklere atfedilen anlam, askeri birliklerin bayraklarından günlük hayatta kullanılan kıyafetlere kadar toplumun birçok alanında etkisini göstermiştir. Renkler, sembolik ve duygusal dili temsil ederek insanların ifade ve iletişim aracı olmuştur. Bu nedenle, renklerin önemi şiirlerde de büyük bir yer edinmiştir. İki ayrı ekolü temsil eden Karacaoğlan ve Yunus Emre gibi önemli şairlerin eserlerinde renklere olan ilgileri, renk kullanımları, benzerlikleri ve farklılıkları incelenerek, renklerin farklı konulardaki işlevi ve anlamı üzerine bir inceleme gerçekleştirilecektir. Şairlerin renkleri nasıl kullandıkları ve hangi anlamlar le ilişkilendirdikleri üzerinde durulacaktır. Renkleri kullanımlarındaki benzerlikler ve farklılıklar tespit edilecektir. İki farklı ekolün temsilcileri olan şairlerin beslendikleri ortak bir kültürel arka plan olup olmadığı üzerinde bir değerlendirme gerçekleştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Renkler, Yunus Emre, Karacaoğlan, Sembolizm, Şiir.

ABSTRACT

People have been fascinated by colors and the meanings they carry throughout history. The attributed significance of colors has had a profound impact on various aspects of society, from the flags of military units to everyday clothing. Colors have served as a symbolic and emotional language, acting as a means of expression and communication for individuals. As a result, the importance of colors has found a significant place in poetry. This study aims to examine the interest in colors, their usage, similarities, and differences in the works of two important poets representing distinct schools, Karacaoğlan and Yunus Emre. By analyzing their usage of colors and the meanings they attribute to them, we will explore the diverse functions and significance of colors in different subjects. We will delve into how these poets employ colors and the ways in which they relate them to various meanings. Additionally, we will identify the similarities and differences in their usage of colors, and evaluate whether these two poets, as representatives of different schools, share a common cultural background.

Keywords: Colors, Yunus Emre, Karacaoğlan, Symbolism, Poetry.

Giriş

İnsanlar tarih boyunca doğadaki çeşitli renkler, çiçekler, bitkiler ve diğer renkli nesnelere ilgilenmişlerdir. Bu ilgi insanların sanat, tasarım, moda ve diğer alanlarda renklerin kullanımını keşfetmelerine yol açmıştır. Ayrıca renklerin doğadaki farklı anlamları ve sembolik değerleri de insanların kültürlerinde ve geleneklerinde yer almıştır. İnsanların renklere olan ilgisi, tarih boyunca inançlara bağlı olarak renklere atfedilen anlamların ve sembolik değerlerin artmasına sebep olmuştur. Türk milleti de tıpkı diğer milletler gibi renklere farklı sembolik anlamlar ve milli-manevi değerler yüklemişlerdir. Milli bir gösterge anlamı taşıyan bayraklarda kullanılan renkler tesadüfi olarak seçilmemişlerdir. Her bir renk ayrı bir anlam, ayrı bir hikâye taşımaktadır. İslamiyetin kabulü Türk kültür ve medeniyetinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Değişen dini inanışla birlikte devam eden kültürel öğelerin yanında kaybolan kültürel öğeler de mevcuttur. Türkler arasında kullanılagelen bazı renkler, İslamiyetin kabulünden sonra da önemi sürdürmeye devam etmiştir. İslamiyeti kabul eden Türk devletlerinde renkler yalnızca yas, sevinç, samimiyet, uğur ve uğursuzluk gibi anlamlar taşımakla kalmamış, aynı zamanda sosyal, dini ve fikri anlamlar da taşımıştır (Kütük, 2014).

Türk mitolojisine bakıldığında Türklerin en eski inançlarında yer alan ateş tanrısı "al ruhu" veya "al ateş" olarak adlandırılırdı ve koruyucu bir ruh olarak görülmüştür (Ögel 1995). Al ruhu özellikle lohusa kadınlara zarar verdiği düşünülen bir ruh olarak kabul edilmiştir (Ögel, 1998). Yine Türk mitolojisinde önemli bir yere sahip olan hayır tanrısı Ülgen'in yedi koruyucu oğlundan biri Yeşil olarak adlandırılmıştır (Genç 1996). Yine tanrı Ülgen'in kızlarına Ak Kızlar denilmiştir (Ögel, 1998). Oğuz Kağan Destanı'nda da "gök" kelimesinin yüce, mavi veya boz anlamına geldiği ve ayrıca özel bir isim olarak da kullanıldığı görülmektedir (Doğan, 2002). Yaratılış metinleri olan mitolojik eserlerde renk isimlerine rastlanması renklerin Türk tarihi kadar eski olduğunun göstergesidir.

Günümüzde dahi nesnelere renkleri genellikle belirli anlamlar ifade etmektedir. Örneğin trafik ışıklarındaki kırmızı renk durmayı, yeşil renk ilerlemeyi, sarı renk ise dikkatli olmayı ifade eder. Renklerin hayatımızdaki yerinin daha iyi anlaşılması adına bir bebeğin sadece kıyafetine bakarak bebeğin cinsiyeti bilinebilmektedir. Telefonlarda kullanılan açma ve kapama tuşları da renkler ile ifade edilmektedir. Musluklarda sıcak su ve soğuk su yazılarıyla değil de renklerle ifade edilmektedir. Kadın ve erkek nüfus belgelerinin farklı renklerle ifade edilmesi yerinde bir örnek olacaktır (Özer, 2012).

İnsan hayatında bu kadar önemli yer tutan bir motifin yazın hayatına girmemesi mümkün değildir. Gerek nesirde gerekse de nazımda sembollere sığan müellifler renkleri de sıkça kullanmışlardır. Nesre göre sembol kullanımını açısından daha zengin olan nazımda renklerin kullanımının daha yoğun olması bu açıdan şaşırtıcı değildir. Çalışma konumuzu oluşturan

Karacaoğlan ve Yunus Emre'nin de şiirlerinde sık sık renk sembollerine başvurduğu görülmektedir. Şiirlerinde yoğun olarak doğayı kullanan bu şairlerin renklerin kullanımından uzak kalması mümkün görünmemektedir.

Bu çalışmamızda âşıklık geleneğini temsil eden Karacaoğlan ile tasavvuf şiirinin önemli isimlerinden olan Yunus Emre'nin şiirlerinde renklerin kullanımları üzerinde durulacaktır. Sembollerin işlenişi bakımından birbirinden farklı olan bu iki şairin şiirlerinde renklerin taşıdığı anlamlar tespit edilmeye çalışılacaktır. Çalışma konumuz olan iki ismin yaşamlarını ve edebi kişiliklerini bilmek konuyu anlamlandırmamız açısından önem arz ettiği için ilk olarak yaşamları ve edebi kişilikleri hakkında bilgiler verilecektir. Sonraki bölümde ise renkleri kullanımı şiirlerinden örnekler ile açıklanacaktır.

1. Karacaoğlan'ın Hayatı ve Edebi Kişiliği

Karacaoğlan, Âşık Tarzı Türk Edebiyat geleneğinin zirve şairlerinden biridir. Karacaoğlan'ın hayatı ve şiirleri, birçok yerli ve yabancı araştırmacı tarafından incelenmiştir. Yaşamı ve şiirleri konusunda değişik görüşler öne sürülmüştür. Karacaoğlan'ın yaşamı hakkında bilinenler ve söylenenler arasında bazı çelişkiler olduğundan, kişiliği efsaneleştirilmiş ve gerçek yaşamı karmaşık hale gelmiştir. Karacaoğlan'ın hayatı hakkında söylentiler ve efsaneler olsa da, kesin olan bir şey, şairin güney illerinde doğmuş ve oralarda yetişmiş olmasıdır (Öztelli, 1959). Güney Anadolu'nun birçok yöresinde şiirleri sözlü olarak yaygın bir şekilde dolaşmaktadır. Ayrıca, Karacaoğlan'ın şiirleri farklı merkezlerde kaydedilmiştir. Cönkler ve defterler aracılığıyla yazıya geçirilmiştir. Şiirlerinde bütün Güney Anadolu yer almıştır. Bu da onu bütün Güney Anadolu'nun şairi yapmaktadır (Sakaoğlu, 2004). Karacaoğlan hakkında yapılan araştırmaların sonucunda, bazı araştırmacılar şairi belli bir yüzyıla ve bölgeye ait saymışlardır. Bazı araştırmacılar ise aynı mahlasa sahip farklı Karacaoğlanların varlığını savunmuşlardır.

Karacaoğlan'ın gerçek adıyla ilgili farklı görüşler olsa da kaynaklardan hareketle isminin Hasan olduğu tahmin edilmektedir (Sakaoğlu, 2004:111-114). Nerede doğduğu ile ilgili kesin bir bilgi olmamakla beraber doğum yerleri arasında Güney illerinin çoğu sayılmaktadır: Mut, Ermenek, Düziçi, Elbistan, Maraş, Feke, Aksaray, Kilis (Sakaoğlu, 2004). Tıpkı doğum yeri gibi doğum tarihi ile ilgili de bilgiler muhtelifdir. Ahmet Kutsi Tecer 1546 yılında kaleme alınmış Latifi Tezkiresi'nden hareketle Karacaoğlan'ın 16 yüzyılda yaşamış olduğunu öne sürmektedir (Tecer, 2013). Tezkire III. Murad'ın oğlunun sünnetini konu almaktadır. Tarihi vesikalardan III. Murad'ın oğlunun sünnetinin 1952 yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Köprülü 17. yüzyıl şair mecmualarında şiirlerine rastlandığı için Karacaoğlan'ın yaşadığı yüzyıl olarak 17. yüzyılı işaret etmektedir (Köprülü, 1940). Şükrü Elçin Viyana Milli Kütüphanesinde yaptığı çalışmalar esnasında Karaca Oğlan adlı bir şairin "Alaman Dağları" adlı bir türküsünü bulmuştur. Elçin tarafından bulunan türkünün 16. yüzyıl şairlerinin kaydedildiği tarih olmasından hareketle Elçin Karacaoğlan'ın 15. Yüzyıl sonu 16. Yüzyıl başında doğduğunu ve Kanuni ile III. Selim devrinde yaşadığını belirtmiştir (Elçin, 1997). Elçin tetkik ettiği

türküsünden hareketle Karacaoğlan'ın uzun müddet Rumeli'de yaşamış Bektaşî bir ordu şairi olduğu çıkarımını yapmıştır (Elçin, 1997). Yaşadığı tarih konusunda kesin bir bilgi olmayan Karacaoğlan'ın nerede yaşadığı ve kaç Karacaoğlan olduğu konusunda da çeşitli görüşler mevcuttur. Şükrü Elçin'in yukarıda zikrettiğimiz çalışmasından hareketle İlhan Başgöz farklı zamanlarda iki ayrı Karacaoğlan'ın yaşadığını, Şükrü Elçin'in tespit ettiği türkünün sahibi olan Karacaoğlan'ın Yozgatlı olduğunu savunmuştur (Başgöz, 1984). Karacaoğlan konusunda en kapsamlı çalışma olarak nitelendirilebilecek çalışma ise Saim Sakaoğlu tarafından yapılmıştır. Sakaoğlu bu eserinde biri 16. diğeri ise 17. yüzyılda yaşamış iki Karacaoğlan'ın varlığını benimsemiştir (Sakaoğlu, 2004). Öcal Oğuz da "Güneyli veya Çukurovalı Karacaoğlan" adıyla anılan bir ozanın Anadolu'nun güneyinde, özellikle de Çukurova bölgesinde yaşadığını ve şiirlerin de bu bölgenin coğrafi özelliklerini ve ağız yapısını yansıttığını düşünmektedir. Bunun yanı sıra "Rumelili Karacaoğlan'ın" ise, Rumeli bölgesinde yaşayan bir ozan olduğunu ve eserlerinde Rumeli'nin kültürel etkilerini gösterdiğini ileri sürerek farklı tarihlerde yaşamış iki Karacaoğlan'a dikkat çekmiştir. (Oğuz, 2012).

Âşık edebiyatının sözlü bir gelenek olması, elimizde Karacaoğlan'a ait bir divanın bulunmaması, şiirlerinde işlediği konuların başka pek çok âşık ve şair tarafından işlenen konular olması ve yaşamı üzerine birçok menkıbenin türemesinden dolayı Karacaoğlan hakkında kesin bilgiler edinmemiz zorlaşmaktadır. Ancak yukarıda belirttiğimiz bilgiler neticesinde Rumeli ve Anadolu'da farklı yüzyıllarda iki ayrı Karacaoğlan'ın yaşadığı sonucuna ulaşılabilir. Yine de doğum tarihi, ölüm tarihi, mezarının nerede olduğu ve gerçek isminin ne olduğu ile ilgili kesin bir yorumda bulunmamız mümkün görünmemektedir.

Karacaoğlan'ın şiirlerinde coşkulu ifadeler ve somut gözlemler bulunmaktadır. Şiirlerinde kullandığı dilin duygusal yoğunluğu ve kullandığı etkileyici imgeler dikkat çekmektedir. Karacaoğlan'ın şiirlerinde konu genel olarak; doğa, aşk ve toplumsal eleştiridir. Doğa bütün unsurları ile şiirlerinde sıkça işlenen bir motiftir. Dağlar, ovalar, akarsular, çiçekler zengin betimlemeler ile şiirlerinde yerlerini almışlardır. Doğal güzelliklere ve mevsimsel değişimlere en ince ayrıntısına kadar rastlamak mümkündür. Doğal güzelliklerin yanı sıra aşk da Karacaoğlan'ın şiirlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Karacaoğlan şiirlerinde aşk motifini coşkulu bir şekilde dile getirir. Sevgilisine olan özlemine, aşk acısını duru bir Türkçe ile içtenlikle ifade etmektedir. Kullandığı duru Türkçe ile halk arasında geniş bir kabul görmüştür. Günümüzde dahi popülerliğini korumaktadır. Karacaoğlan'ın şiirlerinde somut gözlemlere dayanan betimlemeler de sıkça kullanılmıştır. Doğayı, insanı, toplumu kısacası yaşadığı tüm çevreyi ve canlıları canlı bir şekilde tasvir etmeyi başarmıştır. Bu betimlemeler ile okuyucuyu alıp Akdeniz'in maviliklerine, oradan Torosların engin yeşilliklerine götürmektedir. Bu betimleme gücü ile şiirlerinin toplum üzerinde tesiri daha da artmıştır. Karacaoğlan'ın şiirleri sade bir dil ile yazılmış, duygusal derinliği yüksek şiirlerdir. Dili kullanımı ve duygusal derinlikli şiirleri onun halk

arasında sevilen bir ozan olmasını ve şiirlerinin uzun süre zihinlerde yer etmesini sağlamaktadır.

2. Yunus Emre'nin Hayatı ve Edebi Kişiliği

Yaşadığı tarihler ile ilgili kesin bir bulunmamakla beraber 1250 ile 1320 yılları arasında yaşadığı düşünülmektedir (Ocak, 2012). Yaşadığı tarihler tam olarak bilinmeyen Yunus Emre'nin nerede yaşadığına dair de kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bu durum yaşadığı yerler ile ilgili farklı görüşlerin ortaya çıkmasında neden olmuştur (Kabaklı, 2009). Bu durum Eskişehir, Erzurum, Karaman, Bursa ve Konya gibi Anadolu'nun pek çok yerinde Yunus'a ait olduğu belirtilen türbelerin inşa edilmesine neden olmuştur (Öztelli, 2009). Hayatı hakkında kesin bilgilere sahip olmadığımız diğer şahsiyetler gibi Yunus Emre'nin yaşamı çevresinde de pek çok menkıbe türemiştir. Bu durum Yunus'un hayatı hakkında bilgi almak için bu menkıbelerden faydalanmayı zorunlu hale getirmiştir (Tatçı, 2005). Gölpınarlı'dan nakille Yunus'un menkıbevi de olsa tasavvuf ile tanışması şu şekilde ifade edilmektedir: Yoksulluk içerisinde bulunan Yunus, eşi ve çocukları için biraz buğday alabilmek için topladığı bir çuval alıç ile Hacı Bektaş-ı Veli'nin yanına gider. Hacı Bektaş'a zor durumda olduğunu ve bir çuval buğday istediğini belirtir. Dergâhta birkaç gün kaldıktan sonra kendisine bir çuval buğday mı yoksa her alıca karşılık iki nefes mi istersin diye sorulur. Yunus sorunun derinliğini anlayamadığı için buğdayları alarak yola düşer. Köye yaklaştığı esnada nefes istemediğine pişman olur ve geri döner. Dergâha varıp pişman olduğunu söylese de karşılık bulamaz. "Senin nasibin Taptuk Emre'dedir." denilir. Yunus böylece Taptuk Emre'ye gider ve kırk yıl boyunca tekkede ona hizmet eder (Gölpınarlı, 1995).

Yaşamı hakkında kesin bir olmasa da sanatının tesiri zamanının sınırlarını aşarak bugüne kadar gelmiştir. Yalın ve duru Türkçesi ile geniş bir halk kitlesine hitap eden Yunus, tasavvuf şiirinin önde gelen isimlerinden biri olmuştur. Mevlana ve Hacı Bektaş-ı Veli ile çağdaş olduğu düşünülen Yunus Emre söyleyiş olarak çok farklı bir yapıya sahiptir. Günümüzden bakıldığında bile şiirleri kolaylıkla anlaşılabilir bir Türkçe ile yazılmıştır. Bu durum tasavvuf geleneği içerisinde pek rastlanmayan bir durumdur. Ancak kullandığı duru Türkçeden de anlaşılacağı üzere Yunus ne kadar mutasavvıf ise o kadar da halktan biridir (Timuroğlu, 2004).

Yunus Emre'nin yaşamı kadar merak uyandıran bir konu da inanç sistemidir. Konu ile ilgili kesin bilgi bulunmadığından inancı üzerine de farklı görüşler ortaya atılmıştır. Gerek Taptuk Emre gerekse de Hacı Bektaş Veli'ye olan yakınlığı ve aynı gelenekten gelmesinden ötürü Bektaşî geleneği içerisinde nitelendirilmiştir (Köprülü, 2017). İnancı ne olursa olsun Yunus her kesimden insana hitap edebilmiş ve her kesim tarafından seilmeyi başarmış bir mutasavvıftır.

Tasavvufi felsefeyi şiirlerinde başarı ile işleyen Yunus geniş kitlelerin gönlüne dokunabilmeyi başarmıştır. Onun basit gibi görünen ama anlamsal

derinliği Arapça ve Farsça terkiplerle oluşturulmuş diğer tasavvufi şiirlerden eksik kalmayan şiirleri Türk dilinin gücü bakımından da önemli bir göstergedir (Banarlı, 1987).

3. Karacaoğlan ve Yunus Emre'nin Şiirlerinde Renkler

3.1. Kara/Siyah

Tasavvuf ve âşıklık geleneğinin önde gelen iki ismi olan Yunus Emre ve Karacaoğlan'ın şiirlerinde hangi renklerin kullanıldığı ve bu renklerin bağlam içerisinde taşıdığı anlamlar üzerine iki şairin şiirleri tarandığında karşımıza çıkan renklerden birinin kara/siyah olduğu görülür. Bu rengin Türkler arasında kullanılması Şamanistik dönemlere kadar dayanmaktadır. Altay Türklerinde ruhlar kara ve ak olarak sınıflandırılmaktadır. Kara kötülüğü yani erliği; ak ise temizliği ve duruluğu temsil etmektedir (İnan, 1968). Öte yandan Türk mitolojisinde ise kara rengi toprak ile birlikte kullanılmaktadır. Toprak ile birlikte karşımıza çıkan bu rengin ilk kullanımı yağız şeklinde başlamış daha sonra kara şekline dönüşmüştür (Ögel, 1998). Karanın Türk kültüründe yoğun olarak kullanıldığı diğer bir alan ise ölüm törenleri ve matemlerdir (Ögel, 1978). Müslümanların kuzeyi “diyar-ı zulmet” olarak adlandırdığı gibi Türkler de kuzeyi kara olarak nitelendirmişlerdir (Ögel, 1978). Hem Türkler hem de Araplar için kuzey karanlığı, kötülüğü temsil etmiştir. Tasavvuf geleneği içerisinde bazı renklerin bazı halleri simgelediği bilinmektedir. Siyah bu renklerden biridir. Siyah renk şekli tasvir edilemediği ve başka hiçbir canlı tarafından idrak edilemediği için Allah'ın Zatı için kullanılır (Yıldırım, 2006). Siyah ve beyaz renk iki asıl renktir ve diğer renkler bunlardan türemiştir (Yıldırım, 2006).

Kara rengi Yunus'un şiirlerinde de bazen toprağın niteleyicisi bazen de karanlığın temsili olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yunus sen de ölürsün kara yere girersin

Mürşitlerin ulusu ol Emir Sultan yatur (Gölpınarlı, 1995)

mısralarında Yunus ahirete açılan kapıyı kara olarak nitelendirilmiştir. Ölümün kara olarak nitelendirilmesinde bu rengin tasavvuf geleneği içerisinde taşıdığı anlam ile ilgilidir. Tasavvuf geleneği içerisinde üç türlü ölümden söz edilmektedir. Nefsi aç susuz bırakmaya beyaz, nefse muhalefet etmek kırmızı, halktan gelen cefa ve eziyetler ise siyah ölüm olarak adlandırılmaktadır (Yıldırım, 2006). Yunus da bu mısralarında ölümü siyah olarak nitelendirmiştir. İkinci mısradaki mürşit Emir Sultan'dan söz edilmiş böylelikle mürşitlerin irşat uğruna yaşadıkları cefalara gönderme yapılmıştır. Başka bir beytinde de:

Nişanları bu kim yüzleri kara

Bu nifrîn u şikâyet kanda vâra (Gölpınarlı, 1995)

şiirinde karayı yüzle beraber kullanan Yunus, kavramı Müslümanların kuzeyi nitelendirdiği anlamı ile kullanmıştır. Mekke'nin fethi esnasında

Peygamberimizin ve askerlerinin şehre girerken siyah peçe takmaları ve Kabe'nin örtüsünün rengi olmasından ötürü (Uludağ, 1995) tasavvuf geleneği içerisinde siyah genel olarak olumlu anlamlar ile kullanılırken Yunus'un siyahı olumsuz anlamı ile kullanması dikkat çekicidir.

Gör imdi doğruluk bir neler eyler

Yıkar gıybet evin kara yer eyler (Gölpınarlı, 1995)

beytinde Yunus karayı matem rengi anlamıyla kullanmıştır. Büyük bir felaket veya acı bir durum karşısında kadınların başlarındaki al veya beyaz örtüleri çıkarıp siyah örtü bağlamaları bu anlamı ile ilgilidir. Bu kullanım siyahın olumsuz bir imge olarak kullanımına örnektir.

Teferrüc eyleyivardım sabahın sinleri gördüm

Karışmış kara toprağa şu nazik tenleri gördüm (Gölpınarlı, 1995)

beytinde kara, toprakla bir arada kullanılarak Yunus'un dilinde en bilinen anlamına kavuşmuştur. Karanın toprakla bir arada kullanımı olumlu bir imge olarak karşımıza çıkmaktadır. Toprağın verimliliği, tazeliği kara olması ile ifade edilmektedir.

Taş gönüller kararmış sarp katı kışa benzer

Ol sultan kapısında hazreti tapısında (Gölpınarlı, 1995)

beytinde Yunus karayı gönül ile birlikte kullanmıştır. Gönül ile birlikte kullanılan kara kalplerin katılaşmasını ifade etmesi bakımından olumsuz bir imgelem olarak kullanılmıştır.

Kaza kaza indim yere gördüm nefsin yüzü kara

Hürmeti yok Peygamber'e bentlerini bozar oldum (Gölpınarlı, 1995)

beytinde kara nefis ile bir araya gelince tıpkı gönülde olduğu gibi nefsin Allah sevgisinden uzaklaşarak dünyevi doyumlara yönelimini ifade etmesi açısından olumsuz bir imgelem olarak kullanılmıştır.

İzzete kalmış iken âşıklık ne'mdir benim

Ben kendi elim ile yüzüme kara yaktım (Gölpınarlı, 1995)

beytinde kara kavramı "yüze kara çalmak" deyimini şeklinde kullanılmıştır ki bu kullanım ayıplanacak bir tavırda bulunmak anlamındadır. Bu kullanımda kara renginin olumsuz bir imgelemidir.

Dost bana gelsin demiş benim kaydımı yemiş

Ben yüzüm karasından teberrükler düzerim (Gölpınarlı, 1995)

Kara kavramının yukarıdaki kullanıma benzer bir şekilde kötü bir davranışta bulunma anlamı ile kullanılmıştır. Bu kullanım da karaya olumsuz bir imgelem katmıştır.

Kimi belâ vü mihnette dün olmuş günleri gördüm

Soğumuş şol kara gözler belirsiz olmuş ay yüzler (Gölpınarlı, 1995)

Yukarıda sözünü ettiğimiz şiirin devamında kara kavramı bu sefer Yunus'un dilinde güzellik sembolü olan gözü tamamlamak için kullanılır. Kara göz, sevgilinin güzelliğinin en belirgin özelliğidir. Kara kavramı bu şiirde olumlu anlamda kullanılmış olsa da genel anlamda değerlendirildiğinde Yunus Emre şiirlerinde bu renk olumsuz bir imge olarak kullanılmıştır.

Karacaoğlan şiirlerinde ise karanın kullanımı şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Bana kara diyen dilber,

Gözlerin kara değil mi?

Yüzünü sevdiren gelin,

Kaşların kara değil mi?" (Sakaoğlu, 2004)

şiirinde kara hem olumlu hem olumsuz manada kullanılmıştır. İlk mısradaki kara rengi Karacaoğlan'ın yaşam tarzını örneklemesi açısından dikkat çekicidir. Göçebe yaşam tarzı sebebiyle açık havada sürekli hareket halinde olan insanlar yakıcı sıcaklar altında çok zaman geçirdiklerinden dolayı ten renklerinde koyulaşmalar meydana gelmektedir. Ten renklerinde meydana gelen bu kararmalar da göze estetik gelmemektedir. Zira ak rengi değerlendirirken de gördüğümüz üzere beyazlık güzellik göstergesi olarak kabul edilirken bu şiirde de görüldüğü üzere karalık çirkinlik ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dörtlüğün son mısrasında ise kara kavramı kaşla bir araya gelerek bir güzellik ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ten ile kullanıldığında olumsuz bir imgelem oluşturan bu renk kaş ile bir araya geldiğinde bir güzellik sembolüne dönüşmesinden dolayı olumlu bir imgeye dönüşmüştür.

Gelen gider imiş bu kara yere

Mansur cana kıydı çekildi dâre

Hakk'ın kelamını söyleyip bile

Diller beni sevdiğime ulaştır (Sakaoğlu, 2004)

dörtlüğünde dünya yaşamının kötülüklerine vurgu yapmak amacıyla dünya kara yer olarak nitelendirilmiştir. Sevgili özlemi çeken ve sevdiğine kavuşamayan Karacaoğlan için dünya kötü bir imgeye sahiptir. Bunu vurgulamak için de kara renk seçilmiştir.

Her gün her sabahtan gördüm bir güzel

Ağlar melil melil bilmem nedendir

Ak yerine karaları başıma

Bağlar melil melil bilmem nedendir (Sakaoğlu, 2004)

حِكْمَت - HİKMET - حكمة

HİKMET - AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ [JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]

ÂŞIK VEYSEL HATIRASINA GELENEK VE EDEBİYAT ÖZEL SAYISI

YIL 9, EKİM 2023

ISSN: 2458 - 8636

dörtlüğünde kara kavramı matem anlamı ile kullanılmaktadır. Eski devirlerden çağımıza kadar insanları derinden etkileyen bir olay yaşanması durumunda insanlar üzüntülerini göstermek amacıyla kara renkli giysiler giymişlerdir. Günümüzde de devam etmekte, bu gelenek nedeniyle insanlar cenaze töreni ve benzeri yerlerde açık renkli kıyafetler giyinmekten kaçınılmaktadırlar.

Kapısında kara kullar olduğum
Ataşından sararıp da solduğum
Gam yemezdim ben derdden öldüğüm
Dolansa boynuma akça bilekler (Sakaoğlu, 2004)

Kara rengini bu kullanımı genel olarak halk hikâyelerinde karşımıza çıkmaktadır. Konusu genellikle aşk olan halk hikâyelerinde sevgililerin kavuşmasına engel olan bir karakter olarak karşımıza “Kara” veya “Arap” figürü çıkmaktadır. Kara maşukun kölesidir ve sevgililerin kavuşmasına engeldir. Bu karakter yaşarken sevgililerin kavuşmasına mani olduğu gibi öldükten sonra da sevgililerin kavuşmasına mani olur. Mutsuz sonla ile biten halk hikâyelerinde sevgililer öldükten sonra yan yana gömülür. Kara ise sevgililerin ayaklarının dibine gömülür. Sevgililerin mezarlarından çıkan güller tam kavuşacakken kara kölenin mezarından çıkan diken güllerin kavuşmasını engeller (Türkmen, 2015). Karacaoğlan şiirlerinde kara rengi genel olarak olumlu anlamda kullanılmış olsa da sevgililerin arasını bozan, kavuşmalarını engelleyen kölenin sıfatı olarak kullanılmış ve olumsuz bir imge olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kömür gözlüm senden ahdım alırım
Alamazsam ben bu derdten ölürüm
Güzeller içinde arar bulurum
Güzeller serveri giysin karalar (Sakaoğlu, 2004)
Yeğın ey sevdiğim sen seni gözet
Karayı bağla da beyazı çöz at
Doldur badeyi bir daha uzat
Ayrılık şerbetin ver melil melil (Sakaoğlu, 2004)

Bu iki dörtlükte de kara yukarıda değindiğimiz yas zamanlarında giyilen kıyafetlerin rengi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karacaoğlan karayı daha çok sevgilinin fiziksel özellikleri ile bütünleştirerek onu olumlu bir imge olarak kullanmaktadır. Öyle ki “değil mi” redifli şiirinde son mısraların tamamı “kara değil mi” şeklinde bitmektedir. On bir dörtlükten oluşan şiirde kara bir dörtlük haricinde tüm mısralarda olumlu bir imge olarak kullanılmıştır.

Kaşların kara değil mi
Zülûfün kara değil mi
Beliğin kara değil mi
Saçların kara değil mi
Çekilir kara değil mi
Biber kara değil mi
Kölesi kara değil mi
Çadırı kara değil mi
Kahve kara değil mi
Sümbül kara değil mi
Kara donludur Beytullah
Örtüsü kara değil mi (Sakaoğlu, 2004)

Görüldüğü üzere on bir dördlükten (sadece son mısraları verilmiştir) oluşan şiirin on dördlüğünde karanın olumlu bir imge olarak kullanıldığı görülmektedir. Kara kavramı sadece yedinci dördlükte olumsuz bir imge olarak kullanılmıştır. “Kara köle” imgesi ile ilgili olarak yukarıda detaylı bir açıklama yapıldığından dolayı burada bu konuya tekrar değinilmeyecektir. Bununla birlikte italik olarak gösterdiğimiz son dördlüğün üçüncü ve dördüncü mısraları karanın daha önce üzerinde durmadığımız bir anlamını ortaya koyması açısından ilgi çekicidir. Âşıklık geleneği söz konusu olduğunda bu tarz şiirlerde din dışı öğelerin konu edindiği, hatta Boratav’ın tabiri ile âşıklık geleneği mahsullerinin “*ladini*” olduğu iddia edilir (Boratav, 2021). Ancak yukarıda belirtilen şiirin son iki mısrası değerlendirildiğinde âşıklık geleneğinin en önemli temsilcilerinden olan Karacaoğlan’ın sadece din dışı konuları ele almadığı anlaşılır. Şiirde de görüldüğü üzere Karacaoğlan Müslümanların kutsal mabedi olan Kâbe’den, onun örtüsünden hatta örtüsünün renginden bile haberdardır ve bunu şiirinde de dile getirmiştir. Âşıklık geleneği içerisinde dini motiflerin kullanımı konumuz dışında olduğu için konu ile ilgili daha fazla detaya girilmeyecektir. Kara kavramına olumlu bir anlam katması açısından önem taşıdığı için kısa bir açıklama yapmakla yetinilmiştir.

Karacaoğlan bahsi geçen şiirlerin yanı sıra pek çok şiirde kara kavramını kullanmıştır. Söz konusu kullanımların metne farklı bir anlamsal boyut kazandırmadığını söyleyebiliriz. Bu sebepten kara kavramının diğer şiirlerindeki kullanımına değinilmeyecektir.

3.2. Yeşil

Hem Yunus Emre hem de Karacaoğlan tarafından yoğun olarak kullanılan başka bir renk de yeşildir. Göçebe hayat kültürünü benimseyen Türkler için doğada birçok tonuna rastlanan yeşilin özel bir anlam taşıması

oldukça doğaldır. Yeşil renginin kökeni Türk halk inanışında mitolojik çağlara uzanmaktadır. Doğanın yeşil renge bürünmesi mitolojik bir olay olarak anlatılmaktadır. İyilik tanrısı Ülgen insan vücudunu yarattıktan sonra insanlardan bunun karşılığında can talep eder. Bu canı almak için gönderdiği kuzgun ağzına aldığı kurban ile gökyüzüne yükselirken yerde bir leş görür. Leşi yemek için ağzını açtığı esnada gagasında taşıdığı kurban düşer. Ormanlık alana düşen kurban dağılır ve o günden sonra ormanlar yaz kış yeşil kalır (Ögel, 1978). Hayvancılık ile geçinen Türkler için yeni yıl günümüzde de baharın gelişi olarak kabul edilen Nevruz'dur. 21 Mart tarihinde kutlanan Nevruz doğanın kardan arınması, sarının yeşile dönmesi demektir. Bu da hayvanlarına otlak arayan Türkler için zorlu kışın geride kalması ve doğanın yeniden doğması anlamına gelmektedir. Yeşile ayrı bir önem katan unsur da gökyüzünün rengi olmasıdır. Divan-ı Lüğâtî't-Türk'te yağız yer yaşıl gök tabiri oldukça sık kullanılmaktadır (Atalay, 1986). Şaman törenlerinde iplerin üzerine konulan yeşil renkli iplerin şamanlara gökyüzünün yolunu gösterdiğine inanılır (Ögel, 1978). İslamiyetin kabulü ile kültürel bir değişim yaşayan Türklerde yeşil renge verilen önemde bir azalma olmamış aksine İslam kültüründe de yeşile ayrı bir değer atfedilmesi sayesinde bu renge verilen kıymet artmıştır. Peygamber sancağının yeşil renkte olması bunda büyük bir etkiye sahiptir. Öyle ki Osmanlı Devleti de olmak üzere İslamiyet'ten sonra kurulan birçok Türk devleti sancağında yeşil rengi kullanmıştır. Günümüzde dahi peygamber soyundan geldiğine inanılan seyitlerin başlarına yeşil sarıklar bağladığı görülmektedir.

Yunus Emre'nin:

Alemleri yeşil bulundu çıktı

Kimesne eslemez yavlak mıktı (Gölpınarlı, 1995)

mısralarında “yeşil alem” yeşilin İslam kültürü içerisindeki anlamı ile ilgilidir. İslami gelenek içerisinde önemli bir yere sahip olan yeşil renk tasavvufi gelenek içerisinde de önemli bir konumdadır. Tasavvuf büyüklerinin türbelerinin tamamında örtülerin rengi yeşildir. Tasavvufi gelenek içerisinde bitkilerin yeşil olması nasıl ki onların taze olduğu gösteriyorsa yeşil renk kalbin tazeliğinin göstergesidir. Nakşibendi tarikatında seyr ü sülük ahva ile son ermektedir ve ahvanın nuru da yeşildir (Şahinler, 2010). Yunus Emre de bu şiirinde yeşilin İslami gelenek içerisinde gelen anlamından faydalanarak onu olumlu bir imge olarak kullanmıştır.

Bu dünyâ bir gelindir yeşil kızıl donanmış

Kişi yeni geline bakıbanı doyamaz (Gölpınarlı, 1995)

Yeşil donlar gıyesin donânasın

Eğer konşu hakkı boynunda ise (Gölpınarlı, 1995)

şiirlerinde yeşil yine giysi rengi olarak kullanılmıştır. Anlaşıldığı üzere Yunus Emre şiirlerinde yeşil kavramını İslamiyet ile birlikte Türk kültürüne

dâhil olan anlamı ile kullanmıştır. Yunus Emre, içerik olarak Karacaoğlan'dan farklı şiirler yazmış olsa da benzer kültür ve çevrelerden geldiklerinin bir delili bu şiirdeki yeşil kullanımınıdır. Yeşil renk kullanımı özellikle göçebe topluluklar arasında oldukça yoğun durumdadır. Yeşil renk kıyafetlerin kırmızı ve al kuşaklar ile kullanılması da göçebe kültüründe karşımıza çıkmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere Yunus, Taptuk Emre dergâhında kaldığı süre içerisinde doğa ile zaman geçirme fırsatı bulmuş ve göçebe kültürü yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Bu kültürel öğeleri de şiirlerine yansıtmıştır.

Yunus Emre'ye kıyasla Karacaoğlan şiirlerinde yeşil rengin yoğunluğu daha fazladır. Yeşil rengi Karacaoğlan şiirlerinde genel olarak doğa betimlemelerinde kullanılmaktadır. Ancak Yunus Emre'nin kullanımı ile örtüşen anlamlarda da kullanıldığı görülmektedir.

Al yeşil konaktan hükmeyleyenler

Dur bakalım canım beğler kalır mı (Sakaoğlu, 2004)

şiirinde yeşil rengi Yunus Emre şiirlerindeki anlamına paralel bir anlamda kullanılmıştır. Al rengi ile bir arada kullanılan yeşil kavramı İslamiyetten sonra beylerin konaklarında kullandıkları renk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da bu rengin tasavvufi anlamı ile ilgilidir. Tasavvuf büyüklerinin türbelerinin yeşil renkte olması dolayısı ile konaklarda bu rengin kullanılmasından ileri gelmektedir.

Giydireyim yeşil ile al ile

Besleyeyim kaymak ile bal ile (Sakaoğlu, 2004)

şiirinde de yeşil rengi Yunus Emre'ye benzer şekilde olumlu bir imge olarak kullanılmıştır. Türk kültüründe olumlu çağrışımlar uyandıran renkler genel olarak kıyafetlerde de kullanılmıştır. Özellikle göçebe kültüründe yeşil üzerine al kuşak bağlama geleneği uzun yıllardan beri devam etmektedir. Şiirlerinde göçebe yaşam kültüründen izlere sık sık rastlanan Karacaoğlan'da bu renklerin birlikteliği görülmektedir.

Yeşil çimen ile donandı dağlar

Kırmızı gül ile zeyn oldu bağlar (Sakaoğlu, 511)

şiirinde yeşil çimeni nitelemek amacıyla kullanılmıştır. Doğanın tazeliğinin canlılığının rengi olan yeşil toprağın örtüsü ile bir arada kullanılarak olumlu bir imgelem sergilemektedir.

Türkmen kızı bizden açtı arasını

Yeşil ile dolu Sacur Gölleri (Sakaoğlu, 2004)

şiirinde de yeşil yukarıda belirtilen anlamına benzer bir anlamı ile kullanılmıştır.

3.3. Ak/Beyaz

Bahsi geçen her iki şairin şiirlerinde kullanılan bir diğer renk ise aktır. Ak rengine eski Türk inanışlarında pek çok anlam yüklenmiştir. Bu anlamlardan ilki ululuk anlamıdır. İyilik tanrısı Ülgen, “Ak Hakan” olarak da adlandırılmıştır (İnan, 1987). Ak renginin diğer bir anlamı ise temizlik ve saflıktır. Bu inanıştan kaynaklı şamanlar başlarına taktıkları şapkaları beyaz kuzu derisinden yaptırırlardı (İnan, 1987). Ak renge yüklenen saflık, temizlik anlamı İslamiyette de karşımıza çıkmaktadır. Hac vazifesini yerine getirmek için kutsal topraklarda hacı adaylarının ak (beyaz) ihrama girmesi de bu inanıştan kaynaklanmaktadır. Ayrıca ölümlerin beyaz kefen ile ahirete yolcu edilmesi de ak rengine yüklenen saflık ve temizlik anlamından kaynaklanmaktadır. Düğün merasimlerinde gelinler tarafından giyilen gelinliklerin beyaz renkte olması da beyaz renginin saflık temizlik anlamı ile ilgilidir.

Yunus Emre’nin şiirlerinde ak yukarıda belirtilen anlamı ile şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Ne ilmim var ne tâatım ne gücüm var ne tâkatım

Meğer senden inâyetim kıl yüzüm ak Çalabım (Gölpınarlı, 1995)

beytinde ak renginin saflık ve temizlik anlamını kullanmıştır. Yüze kara çalmak deyiminin zıt anlamlısı olarak kullanılan yüze ak çalmak deyimi yüz aydınlığı, hayırlı bir eylemde bulunmak anlamları ile olumlu bir imgelem olarak kullanılmıştır.

Çün aşkın kitabını okudum tahsil ettim

Ne hâcet kim karayı ağ üstünde yazarım (Gölpınarlı, 1995)

beytinde kara, ak kavramı ile birlikte kullanılmıştır. Karacaoğlan şiirlerinde karşımıza çıkan kara-ak zıtlığı Yunus Emre şiirlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Yunus ak üstüne kara çalmayı siyah/beyaz zıtlığından doğan uyumu kullanarak her iki renge de olumlu bir imgelem kazandırmıştır. Siyah/beyaz zıtlığı ile oluşan uyum başka bir şiirinde de karşımıza çıkmaktadır.

Halk içinde dirlik düzen dört kitabı doğru yazan

Ağ üstünde kara dizen ol yazılan Kur’an benim (Gölpınarlı, 1995)

beytinde ak ve karanın yerlerini değiştirmiş ve kutsal kitabımızı ifade etmek için kullanılmıştır. Kara ve ak zıtlığı Yunus şiirlerinde genel olarak olumlu imgeler olarak kullanılmıştır.

Karacaoğlan ise ak rengini birçok şiirinde sevgilisini tanımlamak için kullanmıştır. Ak rengi Karacaoğlan’ın dilinde bazen sevgilinin gerdanının, bazen de göğsünün rengidir.

Şu yerlerde benim yavrum bir gezer

Döküp ak gerdana zülünü dizer (Sakaoğlu, 2004)

mısralarında da görüldüğü üzere ak renk sevgilinin gerdanını nitelemiştir. Sevgilinin gerdanının pürüzsüzlüğünü ve saflığını ifade etmek amacıyla ak renk kullanılmıştır. Genel olarak Karacaoğlan şiirlerinde olumlu bir imge olarak kullanılan bu renk bu şiirde de olumlu bir imge olarak kullanılmıştır.

Yine başka bir şiirinde;

Siyah zülûf ak gerdana

Tel tel et de diz ver bana (Sakaoğlu, 2004)

şeklinde bir kullanım karşımıza çıkmaktadır. Yunus gibi Karacaoğlan da siyah/beyaz zıtlığından doğan uyumdan yararlanmıştır. Sevgilinin zülûfleri kara, gerdanı ak olarak ifade edilerek zülûflerin gerdanın üstüne düşünce yarattığı uyumu ve güzelliği dile getirmiştir.

Sandım akça ceren çöllerde gezer

San kınalı keklik indi pınara (Sakaoğlu, 2004)

şiirinde görüldüğü üzere ak rengi bir cereni nitelemiş ve sevgili akça ceren olarak tasvir edilmiştir. Bu şiirde de ak rengi saflığı, temizliği vurgulamak için kullanmıştır. Sevgili de tıpkı akça ceren gibi saf, temiz ve görülmeye değerdir. Bu kullanım ak rengine olumlu bir imgelem katmıştır. Ak rengi Karacaoğlan şiirlerinde sevgilinin ellerini nitelemek için de kullanıldığı görülmektedir.

Benim dostum gelişinden bellidir

Ak elleri deste deste güllüdür (Sakaoğlu, 2004)

şiirinde sevgilisinin ellerinin güzelliğini, tazeliğın ve saflığını göstermek için ak renk kullanılmıştır. Karacaoğlan şiirleri incelendiğinde sevgili tanımlamalarının çoğunda ak rengin kullanıldığını görmek mümkündür. Karacaoğlan şiirlerinde ak rengin olumsuz bir imge olarak kullanımına rastlanmamaktadır. Karacaoğlan şiirlerinde ak rengin kullanımı ile ilgili dikkat çeken başka bir kullanımda ak/kara renkleri birlikte kullanılarak bir tezat oluşturmasıdır.

Siyah zülünü ak gerdana

Tel tel et de diz ver bana (Sakaoğlu, 2004)

Ak elleri elvan elvan kınalı

Karadır gözleri sürmeli değil (Sakaoğlu, 2004)

Yeğın ey sevdiğim sen seni gözet

Karayı bağla da beyazı çöz at (Sakaoğlu, 2004)

Gel kara zülfüne kullar olayım
Ak memeler domur domur terlemiş (Sakaoğlu, 2004)
Kaşın kalem olmuş lebin mürekkebe
Ak beyaz üstüne yaz kara gözlüm (Sakaoğlu, 2004)
Kerem eyle ak gerdandan emeyim
Top kara zülfünün aralarından (Sakaoğlu, 2004)
Hûblar gibi gözlerini süzersin
Siyah zülfü ak gerdana düzersin (Sakaoğlu, 2004)

şiiirlerinde de görüldüğü üzere sıklıkla ak/kara tezatlığını kullanılmıştır. Sevgilinin gerdanı ak olarak nitelendirilirken zülüfleri kara olarak nitelendirilmiştir. Bu nitelemeler Karacaoğlan şiiirlerinin genelinde kendini göstermektedir. Söz konusu sevgilinin gerdanı olduğunda yanında ak rengi, söz konusu sevgilinin zülüfleri olduğunda ise kara rengi yanına yerleştirilmiştir ve olumlu bir imge olarak kullanılmıştır.

3.4. Sarı

Her iki şairde de karşımıza çıkan bir diğere renk ise sarıdır. Sarı rengin kökeni de eski Türk inanışlarına kadar dayanmaktadır. Yine Türkler tarafından giyilen sarı renkli çizme; sarı rengin dünyanın merkezi olarak kabul edilmesi ile ilgilidir (Ögel, 1978). Yukarıdaki açıklamalardan sarı renge kutsal bir anlam yüklendiği anlaşılrsa da günümüzde sarı renge yüklenen başka bir anlam da olduğu görülmektedir. Günümüzde sarı renk hastalığı, düşkünlüğü, tükenmişliği temsil etmek için de kullanılmaktadır.

Yunus Emre sarı rengini hem mitolojik anlamında hem de günümüz şairlerinin de kullandığı anlamı ile kullanmıştır.

Esilmiş inci dişleri dökülmüş sarı saçları

Kamu bitmiş teşvişleri emr-ü nemde ermiş yatar (Gölpınarlı, 1995)

şiiirinde Yunus sarı rengini saç ile birlikte kullanarak güzelliği, çekiciliği imgelediği için olumlu bir anlam kazanmıştır. Yunus dünyevi güzelliklerin geçiciliğini ve boşluğunu ifade etmek için diş ve saçların her ne kadar inci gibi beyaz ve sarı da olsa gelip geçici olduğunu ifade etmiştir. Sarı renk bu şiiirde olumlu bir imge olarak karşımıza çıksa da şiiir bütün olarak değerlendirildiğinde olumsuz bir imgelem vardır.

Benzim sarı gözlerim yaş

Bağrım pare yüreğim baş (Gölpınarlı, 1995)

beytinde ise sarı renk beniz ile birlikte kullanılmaktadır. Bu kullanım hastalık, tükenmişlik anlamını akla getirmektedir. Bu anlamlar sarı renge olumsuz bir imgelem kazandırmıştır.

Ne lâyıık ola şâhın hazretinde

Görem bir şahs gelir benzi sararmış (Gölpınarlı, 1995)

beytinde de sarı hastalık, düşkünlük ve tükenmişlik anlamı ile kullanılmıştır. Yine yukarıda incelediğimiz şiirdeki benzer anlamlar taşınmasından dolayı sarı rengi bu şiirde de olumsuz bir imgelem taşımaktadır.

Gazel yapraklayın benzim sarardı

Kararıban ölem bu aşk elinden (Gölpınarlı, 1995)

beytinde de sarı rengi beniz ile kullanılarak yukarıda belirttiğimiz anlamları ile kullanılmıştır.

Karacaoğlan şiirlerinde ise sarı renk daha çok doğa betimlemeleri için kullanılmıştır.

Sarı çiğdem küme küme serilmiş

Taşlarında kekik reyhan derilmiş (Sakaoğlu, 2004)

şiirinde sarı rengi çiğdemleri nitelemek için kullanılmıştır. Tıpkı sevgilinin saçlarını nitelediğinde karşımıza anlamı gibi çiğdemün güzelliğini, tazeliğini, canlılığını vurgulamak için kullanılan sarı rengi bu şiirde olumlu bir imgelem ile karşımıza çıkmaktadır.

Sarı çedik giymiş koncu kısarak

Gidiyor da birim birim basarak (Sakaoğlu, 2004)

şiirinde sarı rengi eski Türk inanışları ile ilgilidir. Tıpkı eski Türk inanışlarında olduğu gibi Yörükler de kıyafetlerinde sarı rengi tercih etmektedirler. Bu durum eski inanışların şekil değiştirmekle birlikte halen varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Sarı renk bu anlamı ile olumlu bir imge olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karacaoğlan şiirlerinde sarı rengi genel olarak olumlu bir imge olarak kullanmışsa da Yunus Emre şiirlerinde de karşılaştığımız anlamı ile de kullanmıştır.

Sevdiğim bahçan güllenmiş

Sararmış gülün kocalmış (Sakaoğlu, 2004)

şiirinde Yunus Emre şiirlerinde karşımıza çıkan anlamı ile kullanılan sarı rengi tükenmek, solmak, ömrünün sonuna gelmek anlamıyla kullanılmıştır. Şiirde de görüldüğü üzere Karacaoğlan'ın da Yunus gibi sarı kavramını olumsuz bir imge olarak kullandığına rastlamak mümkündür.

3.5. Kırmızı/Al

Her iki şairin de ortak olarak kullandığı diğer bir renk ise kırmızıdır. Kırmızı rengin kökenine eski Türk inanışlarında rastlamak mümkündür. Eski Türklerde "Al Ruh" denilen bir tanrı ve koruyucu ruhun olduğuna

inanılmaktadır. Şamanizm’de ruhlar için dikilen bayraklar sembolize ettikleri ruhun rengini taşırlardı. Al Ruh için dikilen bayraklar da alev renginde olurdu (İnan, 1987). Kırmızı rengi ile ilgili olarak Ögel de Türklerin eski devirlerden beri kırmızı rengi kullanmalarının “Al Tanrı” ile ilgili olduğunu vurgulamıştır (Ögel, 1998). Kırmızı renk Türkler arasındaki önemini hiç kaybetmemiştir. Türk milleti için kutsal kabul edilen bayrağımızda kırmızı ve beyaz renklerinin kullanılması tesadüf değildir. Kırmızı kavramı şairler tarafından al ve kan şeklinde de kullanılmıştır. Karacaoğlan kırmızından çok al rengini kullanmayı tercih etmiştir. Yunus Emre’nin ise kırmızı rengi kullanıldığı bir şiiri mevcuttur. O şiirinde de kırmızı “kan” ile ifade edilmiştir.

Ben yürürüm yana yana aşk boyadı beni kana

Ne âkilem ne dîvâne gel gör beni aşk n’eyledi (Gölpınarlı, 1995)

kırmızı rengin bu beyitte mitolojik anlamından sıyrılarak düz anlamı ile kan rengi olarak kullanıldığı ve olumsuz bir imgelem ifade ettiği görülmektedir. Yunus Emre şiirlerinde sevgili İlahi olduğu için sevgilinin giyim ve kuşamından söz edilmesi mümkün değildir. Kırmızı/al renkleri de genel olarak giyim kuşamda kullanıldıklarından dolayı Yunus şiirlerinde kullanımı pek yaygın değildir.

Karacaoğlan’da ise kırmızı (al) rengin kullanımı daha yoğundur. Kırmızı rengin özellikle sevgili nitelemelerinde yoğun olarak kullanıldığı göze çarpmaktadır.

Al yanaktan bir bergüzar vermen mi

Seni deyi özleyip de gelene (Sakaoğlu, 2004)

şiirinde kırmızı/al rengi sevgilinin yanaklarını nitelemek için kullanmıştır. Doğadan beslenen bir şair olarak Karacaoğlan sevgili nitelemeleri yaparken doğadaki güzelliklerden faydalanmıştır. Sevgilinin yanığının al olarak nitelendirilmesi doğada karşılaştığı nebatatın ve hayvanların güzelliğinden ileri gelmektedir. Sevgilinin yanakları bir gonca gül kadar kırmızı ve tazedir. Sürekli sevgiliye kavuşma hayali vardır. Nasıl ki kış aylarında al bir elmaya özlem duyuluyorsa sevgilinin yanaklarına da böyle bir özlem söz konusudur. Özlemi giderecek yegâne şey de sevgili ile kavuşmaktır. Bu rengin sevgili niteleyici olarak kullanıldığı tüm şiirler incelendiğinde bu rengin olumlu bir imge olarak kullanıldığı görülmektedir.

Derdim akça ceyran gölde ne gezer

Al kınalı keklik indi pınara (Sakaoğlu, 2004)

şiirinde ise kırmızı/al rengi hayvan nitelemesi olarak kullanılmıştır. Ancak burada al keklik sevgilinin kendisidir. Doğa, Karacaoğlan şiirleri ile bir bütünlük arz ettiğinden sevgili de doğanın bir parçası ona ait bir unsurdur ve sevgiliyi niteleyen kırmızı/al renk olumlu bir imgelem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çiçekte meyvada yoktur menendi

Laleden kırmız gülden ziyade (Sakaoğlu, 2004)

Şiirinde de görüldüğü gibi kırmızı/al renk güzelliği ve tazeliği temsil etmektedir. Sevgili kırmızı bir gül ile kıyaslanmış ve kırmızı gülden daha güzel olduğu belirtilmiştir. Kırmızının bu kullanımı da olumlu bir imgelem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Al valayla bağlamışlar başını

Hilal sandım kirpiğinin kaşını (Sakaoğlu, 2004)

Şiirinde kırmızı/al rengi kıyafeti nitelemek için kullanılmıştır. Kırmızı rengin kıyafetlerde kullanılması bu rengin mitolojik anlamı ile ilgilidir. Vala kadınlar tarafından başa bağlanan gösterişli ipek başörtüsünü ifade etmektedir. Al başörtüsü göçebe kadınlar tarafından sıkça kullanılan bir giysidir. Kırmızının koruyucu özelliğinin kıyafetler yolu ile kullanılmasına örnek teşkil etmektedir. Yukarıda da değindiğimiz gibi göçebe kültür mensubu halklar eski inanışlarını giyim kuşamları ile bir şekilde sürdürmüşlerdir. Kırmızı/al renk bu şiirde de değindiğimiz anlamları taşıması nedeniyle olumlu bir imgelemdir.

Alları çıkarıp karalar geyip

Sen varıp ellerin sözüne uyup (Sakaoğlu, 2004)

Şiirinde de kırmızı/al yukarıda gösterilen kullanıma benzer bir kullanım ile karşımıza çıkmaktadır. Kırmızı/al renk mutluluk, sevinç göstergesi olarak kullanılarak olumlu bir imge olarak kullanılmıştır. Kara ise matem rengi olarak olumsuz bir imgedir. Matem ve sevinç renkleri genel olarak ak ve kara olarak karşımıza çıkarken Karacaoğlan şiirlerinde al/kara olarak karşımıza çıkmasının sebebi göçebe kültür ile izah edilebilir. Yaşam koşulları nedeniyle göçebe kültürde ak renk kıyafetler genellikle tercih edilmemektedir. Zira doğada yaşam buna çok müsait değildir. Karacaoğlan şiirlerinde kırmızı/al kavramının bahsi geçen kullanımlarının birçok örneğini görmek mümkündür. Ancak anlamsal bir farklılık görülmediği için diğer şiirlerine değinmek sadece örnekleri çoğaltacaktır.

Sonuç

Karacaoğlan ve Yunus Emre, halk şiirinin farklı ekollerini temsil eden Türk edebiyatının en önemli şairlerindedirler. Anadolu'nun zengin kültürel alt yapısından beslenmiş iki şair de yetiştikleri bu ortak miras ve kültürden paylarına düşen mirası almışlardır. Binlerce yıl boyunca birçok medeniyet ve inanişe ev sahipliği yapan Anadolu farklı kültür ve inanışların kucaklaştığı zengin bir mozaiktir. Bu renkli mozaik, Karacaoğlan ve Yunus Emre gibi şairlerin eserlerine yansımış, onların şiirlerindeki derinlik ve zenginlikte iz bırakmıştır. Karacaoğlan, sözlü Türk halk şiirinin geleneksel yapısından güç alarak aşk, doğa, kadın ve toplumsal konuları işlemiştir. Anadolu'nun geniş coğrafyasında dolaşmış, halkın yaşamından ve düşüncelerinden izler taşıyan

şairler yazmıştır. Halkın içinde yetişen ve onlarla bütünleşen Karacaoğlan, mensubu olduğu toplumun dertlerine ve sevinçlerine tercüman olmuştur. Üslubundaki içtenlik, coşku ve duruluk şiirlerinin kalıcılığını arttırmıştır. Karacaoğlan, gezip gördüğü yerlerin doğal güzelliklerini ve yaşam tarzını başarılı bir şekilde yansıtan lirik bir söyleyiş benimsemiştir. Anadolu insanı, toprağı ve doğası onun şiirlerinde hayat bulmuştur. Yunus Emre ise, tasavvuf hamuru ile yoğrulmuş, onun etkisi ile şekillenmiş ve manevi konulara odaklanmış bir şairdir. Onun şiirlerinde Allah aşkı, Allah sevgisi ve hoşgörü ön plana çıkmaktadır. Tasavvufun derinliği ve içtenliğini şiirlerine başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Yunus Emre, mensubu olduğu topraklarda yaşayan halkın manevi dünyasına hitap etmiştir. Şiirlerinde tevhit inancı, insan sevgisi ve hoşgörü önemli bir yer tutmuştur. Şiirlerinde insanlar arasındaki ayrılıkların ve farklılıkların aşılmasına vurgu yapan Yunus, hoşgörünün önemini vurgularken geçici dünya yaşamının heveslerinin insanı sürüklememesi gerektiğini belirtmiştir. Manevi bir rehber gibi öğüt verici şiirler yazan Yunus insanların iç huzura ulaşmasını ve ruhsal yolculuğunu tamamlamasına yardımcı olmuştur. Her iki şair de içinde yaşadıkları toplumun anlayabileceği açık ve sade bir dil kullanmışlardır. Bu da onların şiirlerinin halk arasında büyük ilgi görmesini ve geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Şairler, halkın duygusal dünyasına hitap eden içten ifadelerle, halkın kalbinde özel bir yere sahip olmuşlardır. Karacaoğlan ve Yunus Emre'nin eserleri halkın duygusal ve manevi dünyalarını derinden etkilemiştir. Bu büyük şairler, Anadolu'nun zengin tarihinden ve kültürel birikiminden beslenerek, edebiyatımızın zirve isimleri arasında haklı bir yer almışlardır. Eserleri, bugün de insanlara ilham vermeye ve onların ruhlarını beslemeye devam etmektedir. Onların şiirleri, insanların hem geçmişi hem de bugünün dünyasını anlamlandırmasına yardımcı olmaktadır. Her iki şairin eserlerinin ortak bir kültürden beslenmesi ve Anadolu'nun zengin mozağının içenden gelmesi şiirlerinde bazı ortak yönlerin oluşmasını sağlamıştır. Şiirlerinde kullandıkları renkler, doğa ve insan tasvirleri, insanların yaşam biçimi, değer ve inançlar onların beslendikleri ortak mirası ortaya koymaktadır. Yunus ve Karacaoğlan işledikleri konular bakımından birbirine çok uzak görülmektedirler. Ancak şiirlerindeki renk kullanımları incelendiğinde ortak birçok yönleri olduğu görülmektedir. Yunus Emre'nin tasavvufi bir konuda kullandığı bir renk, Karacaoğlan'ın dünyevi konularda aynı renge yönelik kullanımlarına denk gelmektedir. İşledikleri konular birbirinden farklı görünse de renkler üzerinden benzer kullanımlarda bulunmuşlardır. Bu durum, Karacaoğlan ve Yunus Emre'nin şiirlerinin derinliklerine inildiğinde ortak bir kültürel miras, yaşam tarzı ve toplumsal yapıdan geldiklerini göstermektedir. Şairler, farklı konularda yazsalar da insanın duygu dünyasına hitap eden renkler üzerinden benzer ifadeler kullanmışlardır. Bu da onların ortak bir kültürel mirasa ve duygusal zenginliğe sahip olmaları ile izah edilebilir.

Kaynakça

- Atalay, Besim. *Divan-ı Lügâti't-Türk*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1986.
- Banarlı, Nihad Sami. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yay, 1987.
- Başgöz, İlhan. *Karacaoğlan*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 1992.
- Boratav, Pertev Naili. *Sözlü Edebiyat Gözlemleri*. Ankara: Bilgesu yayıncılık, 2021.
- Doğan, Ahmet. *İslâmiyet'ten Önceki Türk İnancına Dair*. İstanbul: Yeni Türkiye Yay, 2002.
- Elçin, Şükrü. "Halk Edebiyatında Kaynaklar Meselesi ve XVI. Asır Ozanı Karacaoğlan". *Halk Edebiyatı Araştırmaları I* 1/2 (1997), 23-36.
- Genç, Reşat. *Türk Düşüncesi, Davranışı ve Hayatında Renkler ve Sarı, Kırmızı, Yeşil*. Ankara: AKM Yay, 1996.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Vilâyet-nâme, Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 1995.
- İnan, Abdülkadir. *Makaleler ve incelemeler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1968.
- Kabaklı, Ahmet. *Yunus Emre*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2009.
- Koz, Sabri. *Karacaoğlan'a Yeniden Bakış*. Eskişehir: Kitabevi, 2013.
- Köprülü, M. Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Alfa Basımevi, 2017.
- Köprülü, M. Fuad. *Türk Saz Şairleri*. İstanbul: Kanaat Kitapevi, 1940.
- Kütük, Ahmet. İslam/Türk Devlet ve Toplum Geleneğinde Renkler ve Anlamları. *Türkiyat Mecmuası* 24 (2014), 133-166.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Yunus Emre*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 2012.
- Oğuz, M. Öcal. "Karacaoğlan Anlatıcılar ve Biyografiler". *Milli Folklor* 23/93 (2012), 53-61.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Kültür Tarihine Giriş IV*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1978.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi C. I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay, 1998.
- Özer, Deniz. "Toplumsal Düzenin Oluşmasında Renk ve İletişim". *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 6/3 (2012), 265-280.
- Öztelli, Cahit. *Karacaoğlan*. İstanbul: Varlık Yayınları, İstanbul, 1959.
- Öztelli, Cahit. *Yûnus Emre*, İstanbul: Özgür Yay, 2009.
- Sakaoğlu, Saim. *Karaca Oğlan*. Ankara: Akçağ, 2004.

- Şahinler, Necmettin. *Siyah ve Yeşil*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2010.
- Tatçı, Mustafa. *Yunus Emre Külliyyatı (Tahlil)*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yay, 2005,
- Tatçı, Mustafa. *İşitin Ey Yarenler - Yunus Emre Yorumları*. İstanbul: H Yayınları, 2018.
- Timuroğlu, Vecihi. *Yunus Emre Üzerine Bir Deneme*, Eskişehir: Eskişehir Sanat Derneği, 2004.
- Türkmen, Fikret, *Tahir ile Zühre*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2015.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1995.
- Yıldırım Ali. Renk Simgeciliği ve Şeyh Gâlib'in Üç Rengi, Millî Folklor 72 (2006), 129-140.